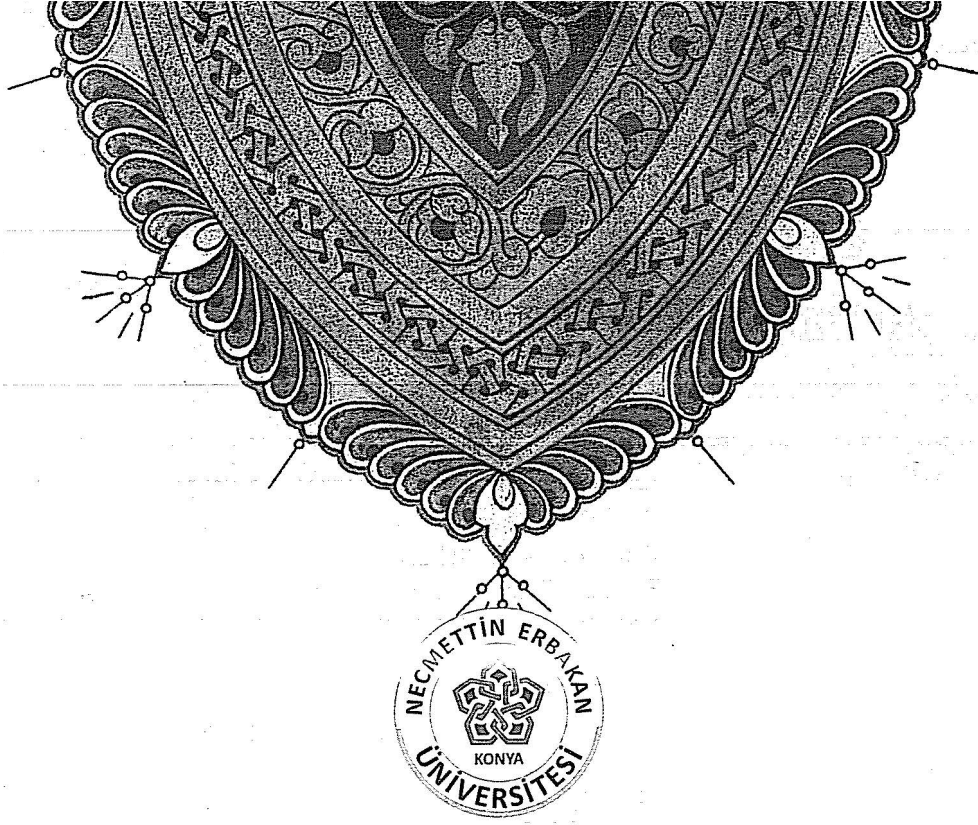

Şehir ve Alimleri

Necmettin Erbakan Üniversitesi
Kültür Yayınları: 26

Şehir ve Alimleri Sempozyumu Kitabı
11-12 Kasım 2016

Yayın Yönetmeni

Prof. Dr. Muzaffer ŞEKER

Editörler

Prof. Dr. Ramazan ALTINTAŞ

Prof. Dr. Hayri ERTEN

Prof. Dr. Fikret KARAPINAR

Yrd. Doç. Dr. Ali DADAN

Yrd. Doç. Dr. Ömer Faruk ERDEM

Arş. Gör. Fatma Şeyma BOYDAK

Arş. Gör. Ahmet Mekin KANDEMİR

Grafik & Tasarım

Büşra UYAR

Merve ACAR BÜLBÜL

Muhammed Sami PAÇURLU

Mustafa ALTINTEPE

Baskı - Cilt

Güler Ofset Fevziçakmak Mah. 10447 Sok. No:12
Karatay/KONYA

ISBN

978-605-4988-27-3

Tüm Hakları Saklıdır /All Rights Reserved

**Kitapta yazılı olan hertürlü bilginin ve yorumun sorumluluğu yazarların kendilerine aittir.*

Ön kapaktaki çalışma Konya'daki Selçuklu-Osmanlı Mimari Eserleri ve Bezemeleri Kitabının 26 sayfasından alınmıştır. Açıklaması: 1323 yılında Konya'da yazılmış bir Mesnevi'deki Selçuklu tezhibi A. Süheyl Ünver'in çalışmasını yeniden çalışan Şeyda Mehmetoğlu'na aittir.

** Arka kapaktaki çalışma Konya'daki Selçuklu-Osmanlı Mimari Eserleri ve Bezemeleri Kitabının 23 sayfasından alınmıştır. Açıklaması: Münhani desenli şemse. (Kur'an-ı Kerim, Yusuğa-Kütüphanesi, no: 6626) Çalışan: Fisun Türkeli'ye aittir.*

Aralık 2017

**Bu çalışmanın tasarım ve baskısı Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık, Kültür ve Spor Daire Başkanlığı tarafından yaptırılmıştır.*

KONYA'NIN MANEVÎ DÜNYASINI AYDINLATAN: HACI VEYİS EFENDİ

Prof. Dr. Mustafa S. KÜÇÜKAŞCI¹

XX. yüzyılda Konya'nın manevî ikliminin oluşmasında önemli rol üstlenen sülâlelerin belki de en önemlisi Hacıveyiszâde ailesidir. Oğuz boylarından Anadolu'nun fetih ve iskânında önemli rol onayan birkaç aşiretinden birisi olan Kayı'ya mensup ailenin Konya'ya ne zaman yerleştiği bilinmemektedir. Kayı kabilesinin XVI. yüzyılda henüz göçebeliği tam olarak bırakmayan önemli bir kısmının Konya ve çevresinde yoğunlaşmış olması ailenin XVI. yüzyıldan önce İç Anadolu'ya geldiğini göstermektedir. Sedirler Orta Mescit Mahallesi'ne yerleştirilen ailenin oturduğu sokak daha sonra Kayılı adını almış ve Sedirler Mezarlığı'nın aileden mülhem olarak bugün Kağnıcı olarak bilinen kısmına da Karavelioğlu veya Kayılıoğlu denilmiştir. Aşiretin en erken bilinen atası olan Kara Veli Efendinin torunu Hüseyinin dışında ailenin bir nesil sonra Üçler Mezarlığı'na defnedilmeye başladığı da belirtilmesi gereken bir husustur. Mensup olduğu aşiretten ötürü Kayılı veya Kayılıoğlu, uzun süre Rusya'da esir kalan ve XVIII. yüzyılın ilk yarısındaki Osmanlı-Rus savaşlarına katıldığı için "Gâzî" unvanını alan Kara Veli'den dolayı da Karavelioğlu olarak bilinen ailenin bugün ismiyle anıldığı Hacı Veyis Efendi bu yazının konusunu oluşturacaktır.

Yedi kız kardeşi olan Gazi Kara Veli Efendi'nin Mustafa, İsmail ve vefatından sonra doğduğu için kendi adını alan Veli adlı üç oğlu vardı. Mustafa ile İsmail bir süre Konya'daki Adliye Medresesi'ne devam ettikten sonra birlikte İstanbul'a askere gittiler. Selimiye Kışlası'nda yirmi yıl süren askerliklerini tamamlayan iki kardeş Konya'ya döndükten sonra daha çok Şatır'da ikâmet etmeyi tercih ettiler. İlk camiye inşa ettirdiği Şatır'da çiftçilik işlerine ağırlık vermekle birlikte Konya'yla ilişkisini sürdüren Mustafa Efendi bir süre Adliye

¹ Topkapı Sarayı Müze Başkanı-Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi

Medresesi'ne devam etti. Bu esnada Adliye Medresesi'nin köşesinde bir barakada kundura tamirciliği yapan Nakşibendî tarikatına mensup Hz. Peygamber'in soyundan gelen Bağdatlı Abdülkerim Efendi'ye intisap etti ve genç yaşta dul annesini de şeyhiyle evlendirdi. Seyit Mehmet, Ayşe ve Saliha adlı üç çocuğu olan Abdülkerim Efendi'nin katılmasıyla ailenin kültürel ve ilmi damarı daha da zenginleşti.

Şatırlı Fadimana Hanım ile evlenen Mustafa Ağa'nın Hatice, Fatma, Mehmet ve Veyis (1858) isimlerinde dört çocuğu oldu. Sedirler Sıbyan Mektebi'nde ilk eğitimini alan Veyis kardeşi Mehmet ile birlikte burada Bekir Hoca Efendi'de hıfzını tamamladı. Ardından o dönemin önemli şahsiyetlerinden Aladağlı Mehmed Efendi (1853-1940) ile Hocaşâde unvanlı müftü ve dersiam Aladağlı Hacı Ahmed Rüştü Efendi'nin (ö. 1908) derslerine devam ederek icazet aldı. Bu arada Büyük Çimili Hoca Şeyhulkurrâ Ahmed Efendinin tecvid ve kıraat derslerine devam etti. İyi bir eğitim alan ve klasik Arapça lisan kitaplarının önemli bir kısmını ezberleyen Veyis Efendi'nin yaygın olan kanaatin aksine kendisinden beş yaş büyük olan Aladağlı Mehmed Efendi yerine Cıvıloğlu Medresesi'nin ikinci banisi Aladağlı Mustafa Efendi'den (1331/1915) ders almış olmasının da muhtemel olduğu belirtilmesi gereken bir husustur. Veyis Efendi'nin ilk görev yeri imtihanla müderris olduğu ve medreselerin kapatılmasına kadar görev yaptığı Köprübaşı Caddesi Zincirlikuyu Çelebi Sokağı'nda yer alan Adliye Medresesi'dir. Burada görev yaparken Dolav Mahallesi Ulu Camii'nde imâmet vazifesini de üstlenen Veyis Efendi'nin kardeşi Hafız Mehmet Efendi ise Şatır'daki işleri sürdürerek köydeki caminin imam ve hatipliğini üstlenmiştir. 1909'da kurulan Islâh-ı Medâris-i İslâmiye'de kıraat dersleri veren Veyis Efendinin yaklaşık 50 sene kadar maaşsız imamlık yaptığı Dolav Ulu Camii, bir süre sonra Hacı Veyis Camii adıyla anılmaya başlandı. İmamlık yapmayı hiçbir zaman bırakmayan Hacı Veyis Efendi, medreselerin kapatılmasından sonra görev yaptığı caminin ot deposu haline getirilmesi üzerine Dolav Mahallesi'nde imamı vefat eden küçük bir mescitte imâmet görevini sürdürdü.

XX. yüzyılın başında Sedirler Orta Mescit Mahallesi'ndeki ata ocağı kardeşi Mehmet Efendi'de kalırken, Veyis Efendi Türbeönü'nde satın aldığı eve taşındı ve Şatır'daki tarlaları eşit olarak bölüştüler. Bundan sonra Mehmet Efendi Şatır'da daha fazla kalırken, Veyis Efendi tek gelir kaynağı olan tarlaları için harman zamanı Şatır'a gelerek ekinini bizzat biçerdi. Köyde kaldığı süre içinde bütün meşguliyetine

rağmen ihtiyacı olanlara ders okutur ve caminin vakit namazlarında açık olmasına hususi ihtimam gösterirdi.

Veyis Efendi önce Şatırlı Fadime Hanım'la evlendi. Uzun süre çocukları olmayınca eşinin de rızasını alarak akrabalarından Seyit Mehmet Efendi'nin oğlu Kerim Efendi'nin kızı Fadimana ile ikinci evliliğini yaptı ve hac vazifesini de eda etti. Hacı Veyis Efendi'nin bu evlilikten Mustafa ve İbrahim adında iki oğlu; Fatıma, Hatice ve Rahime adında üç kızı dünyaya geldi. 21 Haziran 1934'te soyadı kanunu çıkınca aile içinde yaptığı istişarelerden sonra dini koruyan anlamındaki 'Koruyucu' tabirini ikinci ad olarak almak istedi. Fakat bunun daha önce amcazâdeleri tarafından kullanılması üzerine tesis eden anlamında 'Kurucu' soyadını alan Hacı Veyis Efendi, Ramazan 1354'te (Aralık 1935) vefat etti. Ali Ulvi Bey Ramazan ayında mukabele okumak için Afyon Bolvadin'e gittiği için dedesinin cenazesinde bulunamamıştı. Dönüşünden on beş gün önce ve 1935 yılının sonunda dedesinin vefat ettiğini ve kabrini birlikte ziyaret ettikleri Şeyhülkurra Postalcızâde Hacı Rahim Efendi'nin itikafta olduğu için cenazeye katılamadığını kaydetmesinden, Hacı Veyis Efendi'nin Aralık ayının ikinci yarısında vefat ettiği anlaşılmaktadır. 27 Aralık 1935 tarihinin de Ramazan Bayramı'nın ilk günü olmasından vefat ettiği günün 17-20 Aralık aralığında bir tarih olmasını muhtemel kılmaktadır. Kapu Camii'nde kılınan namazdan sonra Üçler Mezarlığı'na defnedilen Hacı Veyis Efendi ile oğlu Mustafa Efendi'nin cenazeleri Konya şifahî kültüründe Hz. Mevlânâ'dan sonra en kalabalık cenaze namazları olarak nesilden nesile anlatılmaktadır.

Konya'nın XIII. yüzyıldan itibaren manevî dünyasının en önemli belirleyicisi olan sûfilüğün son temsilcilerinden olan Hacı Veyis Efendi sadece dinî vecibelerin yerine getirilmesiyle meşgul olmamış, mahallenin ve mahallelinin bütün dertleriyle ilgilenmiş, halkı cami ve ev sohbetleriyle aydınlatmaya çalışmış, talebe yetiştirmeye de büyük önem vermiştir. Daima yanında kitap bulunduran ve onları koyduğu bohçada nereye giderse beraberinde taşıyan Veyis Efendi, çevresini sadece bilgilendirmekle kalmamış, söylediklerini bizzat kendi hayatında uygulayarak muhataplarını davranışlarıyla da eğitmiştir. Ailesinden başlayarak ulaşabildiği herkesin geleneksel kültürden kopmamalarını hedeflemiş, ulaşabildiği toplumun her kesiminden insanın tahsil ve terbiyesiyle bizzat meşgul olmuş ve hayatta yapılan her işin ait olunan medeniyette bir karşılığının olması gerektiği düşüncesini yerleştirmeye çalışmıştır.

Sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden, duyarlı, kendisini memleketin hizmetine adanmış bir şahsiyet olan, gerçekleştirdiği önemli hizmetlerle halkın manevî dünyasını aydınlatan ve Osmanlı şehir örgütlenmesi içinde önemli bir işleve sahip olan imamların son örneklerinden Hacı Veyis Efendi, gayretli, sabırlı ve kanaatkâr bir anlayışla geleneksel kültürün yeni nesle aktarılabilmesi için büyük tahammül ve sabır göstermiştir. Arap harfleriyle eğitimin yasaklandığı dönemde her türlü zorluğa ve takibata, bütün engel ve yasaklara rağmen eğitim ve öğretim vazifesini yerine getirmekten vazgeçmemiş, hasbîlik ve fütüvvet ahlâkını yaşam biçimi haline getirerek bir âlim sorumluluğuyla hareket etmeyi hiçbir zaman terk etmemiştir. *Kur'ân-ı Kerîm* dersleri verdiği için kendisini sorgulayan ve tutuklamak isteyen komişere *Fatiha Süresi*'ni öğretecek kadar bir öğretme aşkına sahip olması, nefsin terbiye etmiş bir iman ve tevekkül abidesi olarak bulunduğu meclislerde sıkça tekrarladığı Allah'tan başka her şeyin boş olduğu şu ifadesi bu hususu teyit etmektedir: "Bu dünyada hür kimdir? Allah'a kul olan! Oğlum, Allah'a kul olan, nefsin esaretinden, kulların esaretinden kurtulur. Allah'tan gayrı her şey mâsivâdır. Mâsivâ ise fanîdir. Fanî olandan korkmak, şirktir; şirkin büyüğüdür. Yalnız Allah'tan korkacaksınız!"

Artık kaybolmaya yüz tutan Osmanlı Efendisi'nin iman, irfan, ahlak ve bilgisini, itidal ve basiretini, gönül zenginliğini temsil eden ve istişareye önem veren, Resûl-i Ekrem'in vârisi bir âlim olan Hacı Veyis Efendi, hayatını *Kur'ân-ı Kerîm*'e hizmete adanmış ve Hz. Peygamber'in sünnetlerine de hususi bir ihtimam göstermiştir. Resûl-i Ekrem'e olan sevginin ve onun ahlâkına bürünmeye gayret etmenin de bir tezahürü olan bu bağlılığı şu sözlerinden açıkça anlaşılmaktadır: "Sünnetin ihyası, kerametten üstündür. En büyük keramet İslâm'a hizmettir." "Onun, "oğlum bir caminin veya mescidin civarından geçerken Resûlullah Efendimiz'e salâvât getirin." şeklindeki tavsiyesini torunu Ali Ulvi Bey şöyle açıklamaktadır:

"Tarihte hiçbir kimsenin tarih-i hayatından bahsetmek ibadet sayılmaz. Fakat yüce İslâm Peygamberi'nin, Peygamber Efendimiz sallallahü aleyhi ve sellem, hayatından bahsetmek şöyle dursun, mübarek ismini anmak bile, insana sevap kazandırır. Dedemin fazileti o merteye idi ki, her an sünnet-i seniyyeyi kollardı. Her an Peygamber-i Zîşân'a râbîta hâlinde gibiydi. "Bu işi Peygamber yaptı mı, yapmadı mı? Bu şekil onun sünnetine uygun mu, değil mi?" Bütün davası buydu."

Dedesinin âlim bir zat olmasına rağmen, bulunduğu toplulukta ezberden değil de kitaptan dua okumasına şaşırان torunu Ali Ulvi Bey'e özellikle ilimle uğraşanlar için hayat ilkesi olması gereken alçak gönüllüğü şu sözlerle açıklar: "Evet oğlum, tevazua çok elverişli de ondan. Hoca bu yaşına gelmiş de bir dua öğrenememiş, derler. Benim nefsim çok zalimdir. Şımarmasın diye tevazua çok ihtiyacı var. İnşallah senin nefsinde böyle hâller bulunmaz."

Aksekili Mehmed Efendi, bir gün önce kalbini kırıp gönlünü incittiği Veyis Efendi'nin ertesi gün hiçbir şey olmamış gibi kendisini bir hediye ile ziyarete gelmesi üzerine ona şöyle hitap eder: "Hacı Veyis Efendi! Sen beni her şeyde geçtin yahu. Nedir bu kemâlât. Nedir bu ahlak-ı peygamberi..." Bu sözler, Veyis Efendi'nin Hz. Peygamber'e olan bağlılığını en güzel şekilde açıklayan sözlerdendir. Aynı şekilde "Ya Rabbi! Bu adam beni yarın sana şikâyet ederse: Allahım! Ben cahildim, hoca komşum idi, beni irşad etmedi, derse; ben ne cevap veririm." diyerek kendi dünyasından çok farklı bir şekilde ve uzakta yaşayan komşusuyla dertlenmesi de onun nefsinin esaretinden kurtulup Hz. Peygamber'in ahlâkına bürünme gayretinden hayatının hiçbir döneminde vazgeçmediğini göstermektedir.

Vaktinin çoğunu halkın içinde geçiren Hacı Veyis Efendi Van ve çevresinden Konya'ya yerleştirilen muhacirlerin bütün ihtiyaçlarını bizzat gidermişti. Mütevellisi olduğu Cevizaltı Medresesi'nin kullanılmayan yirmi iki odası ile Dolav Mahallesi'nde uygun yerleri bulunanlara bunları yerleştirmiş ve yaklaşık beş yıl akşam yemeklerini evinde hazırlatarak Dolav'daki Ulu Cami'de onlarla birlikte yemiştir. Bunlardan Konya'ya yerleşenlerin birkaç kuşak sonra bile, Hacıveyiszâde ailesinden birisini gördüklerinde bu günleri veya anlatılanları hatırlayarak heyecanlanıp saygı göstermiş olduklarına defalarca şahit olduğumu burada belirtmeliyim.

Muhacirler içerisinde Ehl-i beyt'e mensup bazı kimselerin yer alması, bütün Osmanlı münevverleri gibi Hacı Veyis Efendi'nin de Ehl-i beyt'e karşı kalbî yakınlık ve bağlılık duyduğu, eşine söylediği şu sözlerinde açıkça görülür: "Muhsine! Bunların içinde bir de sâdât var. Peygamber evladı var. Bunlara hizmet benim din borcumdur. Namazım neyse bu odur. Peygamberim emrediyor." Veyis Efendi'nin bu sözleriyle tarih boyunca Hz. Peygamber'in aile ve yakın akrabası özellikle de kızı Fâtıma'nın iki oğlu vasıtasıyla devam eden soyundan gelenlerin İslâm toplumlarında müstesna bir mevkie sahip olduklarını, onları sayıp

sevmenin kültürel, hatta dinî bir vecibe olduğunu bize hatırlatmaktadır. Ehl-i beyt'e dair bir risale yazan ünlü tarihçi Takıyyüddîn Makrîzî'nin (ö. 845/1442) eserini kaleme alış sebebini açıklarken kaydetmiş olduğu şu sözleri Veyis Efendi'nin geleneksel kültüre olan bağlılığını teyit eden misallerden birisidir:

“Ben insanların pek çoğunun Ehl-i beyt'in hakları konusunda kusurlu davrandıklarını, onların haklarından yüz çevirdiklerini, saygınlıklarına değer vermediklerini ve Allah'ın onlara bahşettiği konumlarından habersiz olduklarını görünce bir risale yazmaya karar verdim.”

Hacı Veyis Efendi evinin içinden başlayarak ulaşabildiği herkesi eğitmeye çalışmış ve en küçüğünden en büyüğüne kadar bütün talebelerine temel dini bilgilerin yanında, ahlâkî meseleleri büyük peygamberlerin, özellikle de Resûl-i Ekrem'in hayatından örnekleri anlatmayı hiçbir zaman ihmal etmemiştir. Veyis Efendi'nin adeta birer ilim akademisi olarak nitelendirilebilecek meclislerinde sadece ilmî ve dinî meseleler konuşulur, tartışılır, ortaya atılan görüş ve fikirler sürekli zenginleştirilen kütüphanedeki kitaplardan getirilen delillerle teyit edilirdi. Hz. Peygamber'in, “Kişinin mâlâyânîyi terketmesi Müslümanlığının güzelliğindedir.” (Müsned, I, 201; Tirmizî, “Zühd”, 11) hadisini kendisine düstur edinen Veyis Efendi her gün öğle ile ikindi arasında Cevizaltı semtindeki evinde ailenin bütün fertlerini toplar, onlara ders okutur ve bu derslere mahallenin diğer çocukları da katılırdı. Onun en önemli özelliği çevresini sadece bilgilendirmekle kalmayıp, söylediklerini bizzat kendi hayatında uygulayarak muhataplarında sağlam inanç, güzel ahlak, yüce duygu ve düşüncelerin oluşması için çaba göstermiş, eğitim ve öğretim konusundaki felsefesini de şöyle açıklamıştır:

“Ayaklı kütüphane olmaya lüzum yok. Sahabe-i kirâm bir rivayette beş âyet, bir rivayette on âyet ezberler; onları hayatlarına tatbik ettikten, onlarla yaşamaya başladıktan sonra on birinciye geçerlerdi. Biz çok şey biliyoruz. Çok şeyler duyuyoruz. Ama maalesef parasının zekâtını vermeyen zengin gibi, bildiklerimizle amel etmiyoruz.”

Hacı Veyis Efendi'nin kızlarından Hatice ve Rahime kız muallim mektebi mezunu olup Cumhuriyetten sonra ablaları Fatıma'yla birlikte Konya'da din hayatıyla ilgili hizmetlerin devamında öncü rol üstlenmişlerdir. İnanç ve ibadetin ahlâkî konularla zenginleştirilmediği

zaman bir anlamı olmadığına inanan Veyis Efendi'nin yetiştirdiği kızları, evlendikten sonra gittikleri mahallelerinde babaları gibi talebe okutmayı sürdürmüş ve bugün 60'lı yaşlara ulaşmış Konyalı hanımların büyük bir kısmına *Kur'an-ı Kerim* okumayı ve ilmihal bilgilerini öğretmişlerdir. Hacı Veyis Efendi'nin büyük kızı Hatice (Hacce Hoca) muallimlik diplomasını Cumhuriyet döneminde de kullanmış, Konya'nın ilk resmi kadın vaizi ve *Kur'an-ı Kerim* öğreticisi olarak Tahtatepen'de halk arasında Telli Mescid olarak bilinen Sungur Mescid'inde hanımlara *Kur'an-ı Kerim* okutmuş ve temel İslâm bilgisi ve ilmihal dersleri vermiştir. 1959'da Konya'da halasını ziyaret eden Ali Ulvi Bey kapının önüne yanan arabanın geliş sebebini sorunca aldığı şu cevapla dedesinin gayretlerinin boşa gitmediğine bizzat şahit olmuştur: "Evlâdım bundan otuz sene evvel deden *Kur'an-ı Kerim* okuttuğundan dolayı tevkif ediliyordu. Onun kızı bugün arabalarla resmen Kur'an kursuna gidip, hafız yetiştiriyor." 1981 yılında vefat eden Hatice Hoca, Kur'an-ı Kerim öğretmede mahir olduğu ve çok sayıda hanım hafız yetiştirdiği bilinen bir husustur.

Babasına nispetle Hacıveyiszâde adıyla meşhur olan Mustafa Sabri'nin de ilk hocası, babası Hacı Veyis Efendi'dir. Baba-oğul Bekir Hoca Efendi'de hafız olmuşlar, böylece kardeşi Mehmed Efendi ile Hacı Veyis Efendi'yi ilk oğlu Mustafa Sabri Efendi'yi de son hafızları olarak yetiştiren Bekir Hoca Efendi'nin Konya hafızlık tarihinde müstesna bir yerinin olduğu, burada belirtilmesi gereken bir husustur. Hacı Veyis Efendi'nin hayatındaki en müstesna günlerinden birisi de 1914 yılında hocalarının önünde başarılı bir sınav veren oğlu Mustafa'ya Bekir Sami Paşa Medresesi'ni (Paşa Dairesi Medresesi) bitirme sınavından sonra verdiği icazet olmalıdır. Diğer oğlu İbrahim'i de bizzat hafız yapan Hacı Veyis Efendi torunlarının tamamının eğitimiyle özellikle ilgilenmiş ve yetişmelerine bizzat katkıda bulunmuştur. Torunları dedelerini daima ibadeti, güzel ahlakı ve cemiyetin dertleriyle dertlenmesini hatırlayarak onun gibi davranmayı âdet edinmişlerdi. Sofra adabından yolda nasıl yürüyeceklerine, komşularına nasıl davranacaklarına kadar bir insan-ı kâmilin eğitiminden geçtiklerini etraflarındakiler daima hissederlerdi. Hacı Veyis Efendi çocukları başta olmak üzere ulaşabildiği herkese dün olduğu gibi bugün de Müslümanların bir medeniyet davalarının olduğunu ve bunun yeniden ayağa kaldırılması için herkesin üzerine düşen küçük-büyük bir görevin mutlaka olduğunu benimsetmeye çalışmıştır.

Hacı Veyis Efendi 3 Kasım 1928'de yürürlüğe giren Harf

inkılâbından sonra ev halkından hiç kimsenin dinî eğitim ve geleneksel kültür bakımından eksik gördüğü programın uygulandığı devlet okullarına devam etmesine izin vermeyerek kendi programladığı çerçevede eğitim almalarını istemiştir. Bu bağlamda oğlu İbrahim Efendi'ye yazdığı mektubunda okula başlayan torunu Ali Ulvi'nin okuldan alınmasını, gerekirse diplomanın dışarıdan alınabileceğini ve mümkün olduğunca çocuklarının aile ortamı içerisinde yetiştirmelerinin daha uygun olacağı görüşünü bildirmiştir. Bunun üzerine köye dönen Ali, babasının yanında hafızlığa başlayarak eğitim hayatının ilk adımını atmıştır. Hafızlığını bitirdikten sonra Konya'ya dönen Ali'nin bütün eğitim hayatı bundan sonra vefat edinceye kadar dedesine göre programlanmıştır. Veyis Efendi torunu Ali Ulvi'nin sadece hafız olmakla kalmasını istememiş, ona Resûl-i Ekrem'in *Kur'an*'ı tertîl üzere ve güzel sesle okuyanları övdüğünü sıkça hatırlatarak mana ve lafzı güzel bir sûrette cem edip makam ile ta'lim etmesini istemiştir. Ayrıca çeşitli vesilelerle düzenlenen *Mevlid* törenlerine küçük Ali ile birlikte katılmaya önem vermesi yetişmesine önemli katkı yapmıştır. Nitekim klasik Türk müziğinin bütün forumlarını bilen Ali Ulvi Bey'in küçüklüğünden itibaren musiki kulağı oluşmasında bu teşviklerin mutlaka etkisi olmalıdır.

Hacı Veyis Efendi'nin temsil ettiği geleneğe göre Süleyman Çelebi'nin *Vesîletü'n-Necât* adlı mesnevisi sadece musiki bakımından önem arz etmemekte, bilakis İslâm tasavvufunun şariat hükümleriyle örtüşen yönlerinin yerli yerince işlendiği bir yorum olarak Türklerdeki Hz. Peygamber sevgisini ve ona bağlılığın en önemli göstergesi olarak öne çıkmaktadır. Hacı Veyis Efendi katıldığı her mevlid programının sonunda çay, kahve içilirken yaptığı gibi Ali ile katıldığı programdan sonra, *Mevlid*'deki;

“Bir kez Allah dîse aşk ile lisân / Dökülür cümle günah misl-i hazan” mısralarını şöyle açıklamıştı: “İnsan, bir kere, aşk ile Allah dese; sonbaharda dallardan kuru yaprakların dökülmesi gibi, bütün günahları dökülür. Bunu içimizde hiç tecrübe eden var mı? Aşk ile bir Allah demek ne demek? Aşk ile Allah diyen tövbe eder; aşk ile Allah diyen günahlardan, kirlerden, paslardan yıkanır.”

Çocukları ve torunu Ali'nin yetişmesine büyük önem veren Hacı Veyis Efendi herkesin ecdadını mutlaka bilmesi gerektiği ve onlarla iftihar ederek onların yolundan gitmesi gerektiğini sıkça tekrarlardı. Çünkü insanın geçmişi bilmesi ve o şekilde tanınması tehzîb-i ahlâk

ve tashîh-i ahvâl sebebidir. Veyis Efendi'nin bu hassasiyeti insanlarda tarih şuurunun oluşmasına da sebep olmaktadır. Ali Ulvi Bey'in şu mısraları dile getirmesinde dedesinin ecdada bağlılık konusundaki telkinlerinin mutlaka etkisi olmuştur:

Rabbim ne şerefliydi o mazideki günler,
Bir bayrağın üç kıtaya hükmettiği günler...
Her gün yeni bir ülkeyi fethেyleyen ordu,
Gökkubbeyi tekbirle bütün dolduruyordu...
İnsan, bu temaşaya dalar, vecde gelir de,
Gönlüyle yaşar, kaç asır evvelki devirde...

Osmanlı münevverinin akl-ı selim, kalb-i selim ve zevk-i selim olmak üzere üç cepheden müteşekkil vasıflarını maddî ve manevî hayatının bütün alanlarına aksettirmiş olan Hacı Veyis Efendi; hayatının bir döneminde, insanların metafizik dünyalarının boşaltılıp yerine bir şeyin konulmadığı ve geleneksel kültürden kopuşu, yozlaşmayı temsil eden değerlerin hayatımıza yerleştirilmeye çalışıldığını müşahade etmiştir. Geçmişle hesaplaşırken bunun merkezine Osmanlı ve Osmanlı'nın bağlı bulunduğu örf ve âdetin getirildiğini görmüş, bu manada sadece Devlet-i Aliyye'nin değil, onun şahsında "Osmanlı-Türk kültürünün" tasfiyesine de bizzat şahit olmuştur. Bu çerçevede dinî ilimlerdeki derinliğinin yanında, inandığını ve doğru bildiğini söylemekten ve mücadelesini vermekten çekinmeyen güçlü bir ideal ve cesarete sahip olan Hacı Veyis Efendi, özellikle XX. yüzyılın ilk yarısında Konya'da Osmanlı geleneksel kültürünün devamının yanında, dinin gündelik hayatın içerisinden çıkarılmamasına direnen birkaç şahsiyetten birisi olarak temayüz etmiştir. Büyük İslâm âlimi Gazzâlî (ö. 505/1111) İhyâü Ulûmi'd-dîn adlı eserini kaleme alış sebebini İslâmiyet'in gündelik hayat içerisindeki rolünün azalmasıyla gerçek âlimlerin ve selef-i sâlihînin takip ettiği âhiret yolunun unutulması olarak açıkladıktan sonra, Müslümanların içine düştüğü dinî, ahlâkî ve kültürel yozlaşmanın topluma vermiş olduğu zararların altını çizer. Hacı Veyis Efendi kitap yazmamıştır ama Konya'nın manevî dünyasını besleyen kültürel damarın devamlılığı ve geçmişle olan bağın kopmamasına çaba göstererek günlük hayatın içerisinde dinin ve geleneksel kültürün yer almasının mücadelesini vermiş ve bunu şu sözlerle izah etmiştir: "Aman dinimizi, dilimizi, Kur'an'ımızı, ezanımızı, cumamızı, kandillerimizi, bayramlarımızı koruyalım. Yoksa mahvoluruz."

Bu çerçevede Türk-İslam kültüründe insan-ı kâmil olarak nitelendirilen insan tipinin son temsilcilerinden birisi ve mezar taşında yazılı olan “Nâsıh-ı Emîn” ve “Hâdim-i Dîn-i Mübîn” sıfatlarıyla bütünleşmiş olan Hacı Veyis Efendi’nin portresini ortaya koymak; Konya’nın ismi ve cismi unutulmuş nice maneviyat ehlini onun şahsında hatırlamak ve Konya’nın manevî dünyasındaki değişiklikleri de takip etmek anlamına gelmektedir. Siyasî gelişmelere bağlı olan bu değişimler içinde geleneksel kültürden kopuşun çok büyük etkisinin olduğu unutulmamalıdır. Üzerinde büyük emeği olduğu torunu Ali Ulvi Bey’in hatıralarının belki de en önemli yanı manevî dünyadaki bu kesintinin öğrenilmesi ile yaşanan değişimin anlaşılmasına yaptığı katkıdır. Konya için vefatı büyük bir kayıp olan ve gerisinde büyük bir boşluk bırakan ilim, aşk, sabır, fedakarlık, şükür, güzel ahlâk ile halkla iç içe ve hizmetin birleştiği son derece mütevazı bir hayat yaşayan Hacı Veyis Efendi’den geriye maddî değer ifade eden bir şey kalmamıştır. Ancak o bize bugün değeri daha iyi anlaşılan ve kendisinin Konya’nın düşünce tarihinin son halkasına dâhil olmasını sağlayan, Osmanlı kültürüyle arasında kopukluk bulunmayan büyük bir manevî miras bırakmıştır. Onun bıraktığı bu mirasın kodları oğulları Hacıveyiszâde Mustafa ve İbrahim efendiler, kızları Fatıma, Hatice ve Rahime hanımlar ile torunu Ali Ulvi Bey’in. Konya’nın kültürel hafızasına bıraktıklarında zaten canlı olarak yaşamaktadır. Son söz Ali Ulvi Bey’in şu değerlendirmeleri ve mısraları olsun:

“Hacı Veyis Efendi dedem, bana sanki, Konya’nın hattâ Anadolu’nun âlimleri bir araya gelmiş, yahut hülâsa edilmiş, özü çıkarılmış da, ruhu bir damla hâlinde onda tecessüm etmiş; onun şahsında temsil olunmuş gibi geliyor. Dedem cidden sanki bir iman kütüphanesi yürüyor gibiydi. Merhum Âkif Bey “Fatih Camii” şiirinde, bir mısra söyler ve cami taş toprak olmaktan çıkarır:

O bir ma’bed değil, Ma’bûd’a yükselmiş ibâdettir.

Hacı Veyis Efendi de sanki bildiğimiz insan değil, ihlâsın, irfânın, aşkın, ferâgatin, dürüstlüğün, Allah’a kul olmanın, hülâsa kâmil bir mü’min ve müslimin timsâli idi.”

Târîhe şeref veren erler anılırken,
Uçmakta gönül, en yüce âlemlere yerden,
Bir râyihanın feyzi sarar ruhu derinden,
Geçmiş gibi, cennetteki gül bahçelerinden...

BİBLİYOGRAFYA

- Buhârî, "Fezâilü'l-Kur'ân", 31-33;
- Makrizî, *Ma'rifetümâYecibu li-Âl-i'l-Beyti'n -Nebevî mine'l-Hakkalâ men adâhüm* (nşr. M. A. Âşûr), Beyrut 1972, s. 17;
- Üstad Ali Ulvi Kurucu Hatıralar-1 (haz. M. E. Düzdağ), İstanbul 2007;
- A. Osman Koçkuzu, *Paşa Dairesi*, Konya 2004, s. 160-172;
- A. Halûk Dursun, *İstanbulda Yaşama Sanatı*, İstanbul 1999, s. 23;
- Caner Arabacı, *Osmanlı Dönemi Konya Medreseleri 1900-1924*, Konya 1998, s. 219, 222-224;
- a. mlf, "Aladağlı Ahmet Rüştü Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, I, 148-149;
- Mustafa Çağrı, "İhyâüUlûmi'd-Dîn", *DİA*, XXII, 10;
- Hasan Aksoy, "Mevlid", *DİA*, XXIX, 482-484;
- Mehmet Ali Uz, *Hacı Veyiszade Mustafa Efendi ve Ailesi*, Konya 2009;
- a. mlf., "Aladağlı Ahmet Hacı Mustafa Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, I, 149;
- Mustafa Sabri Küçükbaş, "Hacı Veyis Efendi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, IV, 94-95;
- a. mlf., "Hacı Veyiszade Ailesi", *Konya Ansiklopedisi*, Konya 2012, IV, 95-97;
- (Haciveyiszâde ailesinden özellikle de Hacı Mehmet Koruyucu'dan alınan şifahî bilgiler)